

Zdravotně
sociální fakulta
Faculty of Health
and Social Studies

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Zdravotně sociální fakulta
Katedra právních oborů, řízení a ekonomiky

Bakalářská práce

Laekenské indikátory chudoby a sociální vyloučení

Vypracovala: Kateřina Pešková
Vedoucí práce: PhDr. Lenka Rosková

České Budějovice 2016

Abstrakt

Bakalářská práce nese název Laekenské indikátory chudoby a sociální vyloučení. Cílem práce bylo poskytnout kompletní informace o sociálním vyloučení, chudobě a Laekenských indikátorech. Práce je teoretická a obsahuje 3 části.

První část bakalářské práce se věnuje sociálnímu vyloučení. Vysvětluje co to je, u koho se objevuje a jak mu zabránit. Chudoba a sociální vyloučení spolu velmi souvisí, dalo by se říci, že fungují dohromady. Chudoba může způsobovat sociální vyloučení a sociální vyloučení zase naopak může způsobovat chudobu. Tento jev je pro společnost nežádoucí. Výrazně zasahuje do lidských práv a ovlivňuje kvalitu života.

Druhá část popisuje chudobu jako problém, jak s ním bojovat, jaké jsou koncepty, příčiny, důsledky, jak ji můžeme měřit a indexy chudoby. Koncepty rozdělujeme na absolutní, relativní, přímé, nepřímé, objektivní, subjektivní, deskriptivní a konsenzuální. Příčiny, se kterými se dané země potýkají, se zaměřují na problémy sociální, ekonomické, environmentální a demografické. Důsledky chudoby jsou hlad, bída a předčasná úmrtí, které se projevují v oblasti zdraví, vzdělání, přístupu ke službám, sociálního vyloučení či bezpečnosti obyvatel. Měření chudoby se provádí pomocí sledování příjmů, spotřeby a výdajů. Další podkapitolou jsou indexy chudoby.

Třetí část vysvětluje, co je to Lisabonská strategie, její revize, jak vznikly jednotlivé indikátory, samotné rozdělení indikátorů a jejich využití. V Lisabonské strategii se dozvídáme, kdy indikátory vznikly, jak se začaly formulovat a k čemu slouží. Indikátory rozdělujeme na primární, sekundární a také na ukazatele příjmové nerovnosti. Každý z indikátorů je vysvětlen. V této části bakalářské práce se také objevují faktory, které ovlivňují příjmovou nerovnost. Využití indikátoru slouží jako nástroj proti chudobě a sociálnímu vyloučení. V této části je také kapitola nesoucí název životní podmínky. Ta se týká šetření, které slouží k získávání dlouhodobě srovnatelných dat o sociální situaci domácností jednotlivých zemí díky tomu, že se pracuje s jednotnou metodikou. Také se srovnávají výsledky mezi jednotlivými členskými státy v EU.

V závěru této části se nacházejí aktuality z posledních let a také jsou zde popsány nové Cíle udržitelného rozvoje (SDGs) 2015 - 2030.

Klíčová slova

Sociální vyloučení, chudoba, Laekenské indikátory

Abstract

This bachelor thesis is called Laeken indicators of poverty and social exclusion. The aim of this thesis was to provide complex information about social exclusion, poverty and Laeken indicators. The thesis is theoretical and it has 3 parts.

The first part displays social exclusion. It explains what it is, where it appears and how to prevent from it. Poverty and social exclusion are connected with each other. We can say they work together. Poverty can cause social exclusion and on the contrary social exclusion can cause poverty. This effect is very undesirable for the society. It intervenes to human rights and it affects the quality of life.

The second part describes poverty as a problem and how to fight with it. There are also the concepts, consequences and causes of poverty, how we can measure it and there are indices of poverty as well. The concepts are divided into absolute, relative, direct, indirect, objective, subjective, descriptive and consensual. The causes of poverty are focused on social, economic, environmental and demographic problems. The consequences of poverty are starvation, misery and premature death which appear in health, education, access to services, social exclusion or security of inhabitants. Poverty measurement is done by observation of income, consumption and expense. Indices of poverty are mentioned in the next chapter. The third part explained what Lisbon strategy is, its revisions or how the indicators were created. There are mentioned also different types of indicators and their use. The Lisbon strategy is focused on the indicators' time of origin, how they were formed and what they are good for. The indicators have several types – primary, secondary and indicators of income inequality. The explanation of all types of indicators is in the thesis as well. In this part of the bachelor thesis are mentioned the factors which influence income inequality. This indicator serves as a tool against poverty and social exclusion. In another chapter about living conditions there is a research which serves for getting long-term comparable data about the social situation of households of each country because it works with unified methodology. There is also the comparison of results among the EU member states. At

the end of this thesis there are news of recent years and there are also describes new Sustainable Development Goals (SDGs) 2015 -2030.

Keywords

social exclusion, poverty, Laeken indicators

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 3. 5. 2016

.....

Kateřina Pešková

Poděkování

Mé poděkování patří PhDr. Lence Roskové za odborné vedení, cenné rady, trpělivost a ochotu, kterou mi věnovala při psaní bakalářské práce. Také bych ráda poděkovala svým rodičům za poskytnutí vhodných podmínek po dobu studia.

Obsah

Úvod.....	10
1 Sociální vyloučení.....	11
1.1 Kdo je ohrožen sociálním vyloučením?.....	14
2 Chudoba.....	17
2.1 Rozdělení chudoby.....	18
2.2 Koncepty chudoby.....	19
2.2.1 Absolutní chudoba a relativní chudoba.....	20
2.2.2 Přímé a nepřímé.....	20
2.2.3 Objektivní a subjektivní.....	21
2.2.4 Preskriptivní a konsensuální koncepty.....	22
2.3 Příčiny chudoby.....	22
2.4 Důsledky chudoby.....	24
2.5 Měření chudoby.....	27
2.5.1 Měření chudoby v kontextu příjmů.....	27
2.5.2 Měření chudoby v kontextu spotřeby výdajů.....	28
2.6 Indexy chudoby.....	29
2.6.1 Index lidského rozvoje (Human development index, HDI).....	29
2.6.2 Index základních schopností (Basic Capabilities Index, BCI).....	30
2.6.3 Index genderové spravedlnosti (Gender Equity Index, GEI).....	30
3 Lisabonská strategie.....	32
3.1 Revize Lisabonské strategie.....	33
3.2 Vznik indikátorů.....	33
3.3 Jednotlivé indikátory.....	34
3.4 Rozdělení indikátorů.....	36
3.4.1 Primární indikátory.....	38
3.4.2 Sekundární indikátory.....	43
3.4.3 Ukazatele příjmové nerovnosti.....	46
3.4.4 Faktory ovlivňující příjmovou nerovnost.....	47
3.5 Využitelnosti indikátorů.....	48
3.6 Životní podmínky.....	48
3.7 Indikátory a hmotná nouze.....	49
4 Aktuality.....	50
5 Závěr.....	53
6 Seznam použitých zdrojů.....	54

Seznam použitých zkratk

MMF – Mezinárodní měnový fond

IMF - International Monetary Fund

EU – Evropská unie

PRSP – Strategie snižování chudoby

PRSP - Poverty Reduction Strategy Papers

SAP - Program strukturálních úprav

SAP - Structural Adjustment Programs

HDI - Index lidského rozvoje

HDI - Human development index

BCI - Index základních schopností

BCI - Basic Capabilities Index

GEI Index genderové spravedlnosti

GEI - Gender Equity Index

SDGs - cíle udržitelného rozvoje

MDGs – rozvojové cíle tisíciletí

Úvod

Chudoba je každodenním problémem tohoto světa, může se týkat každého z nás. Všichni tento pojem znají, ale málokdo ví, co to všechno znamená. Když se řekne pojem chudoba, většina z nás si vybaví rozvojové země. Avšak chudoba se netýká pouze rozvojových zemí, ale najdeme ji skoro všude. Chudoba výrazně zasahuje do lidského života, jednak ho negativně ovlivňuje, ale hlavně ho znepríjemňuje. Chudoba ovlivňuje život nejen náš, ale i život našich dětí. Všechny tyto myšlenky vedly k tomu, že jsem si toto téma vybrala jako svou bakalářskou práci. Zaměřuji se na sociální vyloučení, koho se týká, jak mu předcházet. Sociální vyloučení může způsobovat chudobu a naopak chudoba může způsobovat sociální vyloučení. To je důvod, proč součástí mé práce je také vysvětlení, co je chudoba. Zabývám se jejími koncepty, příčinami, důsledky, měřeními a indexy. Důležitým prvkem souvisejícím s chudobou jsou Laekenské indikátory, které umožňují monitorovat dosahování schválených cílů jednotlivých států srovnatelným způsobem. Indikátory jsou neměnným celkem, který reflektuje objektivní odraz sociálních záměrů EU. Indikátory se rozdělují na primární, sekundární a ukazatele příjmové nerovnosti, jejichž popis nechybí v mé práci. Jednotlivé indikátory obsahují pouze vysvětlení teoretické, nikoli ekonomické. Práce bude zakončena aktuálními informacemi o chudobě a novodobými cíli, které pomohou v boji proti chudobě.

1 Sociální vyloučení

Krebs (2007) uvádí, že sociální vyloučení ukazuje nerovnost jednotlivců či celých skupin obyvatelstva při jejich účasti na životě ve společnosti, kdy právě tato nerovnost ukazuje nedostatek příležitostí pro všechny, kteří mají zájem se účastnit na životě společnosti. Sociální vyloučení způsobuje nemožnost se spolupodílet a také je izoluje a odtrhává od společnosti. Nerovný přístup jednotlivců, skupin obyvatelstva k zaměstnání, bydlení, vzdělání, zdravotní péči a sociální ochraně je důsledek sociálního vyloučení.

Na sociální exkluzi, její obsah a význam, existuje celá řada rozdílných názorů, které jsou rozvrstveny na celé škále:

- Od přesvědčení, že je to širší relevantnější koncept výkladu sociálních problému, než je koncept chudoby. Chudoba je totiž jen jednou dimenzí sociálního vyloučení. Můžeme ji chápat, jako důsledek sociálního vyloučení, nebo jako příčinu.
- Až po přesvědčení, že je to pouze jiné jméno pro chudobu (Mareš, 2006).

Koncepty exkluze, inkluze a koheze se rozšířily v politickém diskurzu Evropské unie a ovlivňují ideologii a praxi sociální politiky jednotlivých zemí EU. *„Používání těchto konceptů je založeno na přesvědčení, že vedle klasického problému vertikálních nerovností se dnes ve společnosti objevuje stále naléhavěji problém nerovností a disproporcí horizontálních, jež ohrožují její kohezi stejnou měrou jako dříve nerovnosti vertikální (třídní), ne-li více“* (Mareš, 2006, str. 5).

Mareš (2006) uvádí, že dříve byl v EU kladen důraz na nerovnosti mezi zeměmi (regiony), než na nerovnosti, které se vyskytovaly mezi sociálními skupinami a vrstvami uvnitř těchto zemí. Původ byl spíše důsledek strukturálních faktorů. Byly brány jako redistributivní diskurz, ve kterém je sociální exkluze spojována chudobou. Především se jednalo o příčiny a způsoby, jak chudobu překonat – díky redistribuci bohatství, díky sociálnímu státu (Mareš, 2006).

Dle Mareše (2006) se pozornost přesouvá k horizontálním nerovnostem (etnický, kulturní, náboženský základ). Pojem chudoba a pojem exkluze není pouze zaměněným pojmem, ale také dochází k záměně předmětu pojmu. Ohrožení může být důsledkem těchto 4 faktorů i jejich kombinací:

- *„Odmítnutí majoritní společnosti integrovat určité jedince či kolektivity. Může jít o marginalizované osoby, ale i o celé kolektivity odmítané vědomě majoritou na základě jejich kulturní, náboženské či jiné odlišnosti.*
- *Odmítnutí určitých jedinců či kolektivů integrovat se a jejich tendence vytvářet uzavřené kulturně (nebo úžeji nábožensky) vymezené enklávy, často i ve formě komunit, které jsou vymezeny i územně a ohraničují se mnohdy i kulturně a jazykově (vytváří se tak hranice mezi těmito komunitami a majoritní společností).*
- *Osobní charakteristiky vylučovaných osob, jako jsou nízká úroveň jejich kapitálů (ekonomického kapitálu, vzdělání a sociálního kapitálu) nebo nekompatibilita jejich kapitálů s kapitálem majoritní společnosti (odlišný kulturní kapitál). Tyto osobní charakteristiky považují někteří za důsledek osobnostních defektů a nemorálnosti, jiní poukazují na to, že jsou dány hlavně strukturálními faktory (blokové příležitosti).*
- *Strukturální faktory (často související i s hodnotami) bránící jedincům či kolektivitám integrovat se (nezávisle na jejich vůli k integraci i nezávisle na vůli majoritní společnosti integrovat je), zejména velké nerovnosti (podporované například meritokratickými hodnotami), povaha lokálních trhů práce, na něž jsou vylučované osoby odkazovány, špatné životní prostředí a nedostatečná občanská vybavenost území, na němž žij“ (Mareš, 2006, str. 6).*

Výše zmíněné faktory mnohdy působí společně. Celá situace se dá velmi těžko změnit. Příkladem v České Republice je situace Romů. Jejich situaci by bylo možné změnit bojem proti předsudkům majoritní společnosti a diskriminaci, ale také růstem jejich vzdělanosti. Jestliže nefunguje růst vzdělanosti, je velmi obtížné se dostat

ze sekundárního trhu práce, příjmové chudoby, či rizika sociální exkluze (Mareš, 2006).

Mareš uvádí, že sociální vyloučení (exkluze) je proces, ve kterém dochází k polarizaci ve společnosti. V tomto procesu dochází k vyčleňování jedinců i kolektivů ze společnosti. To je zbavuje práv a povinností, která jsou se společností spojena. Užší definice za sociálně vyloučené považuje ty, kteří z důvodu, které jsou mimo jejich kontrolu, se nemohou účastnit na normálních aktivitách občanů, které jsou možné v dané společnosti. Taktéž můžeme říci, že sociální exkluze je vyloučení jedinců, skupin ze sociálního i ekonomického života, což způsobuje nemožnost se podílet na právech, životních prostředcích a zdroji blahobytu, který má zbytek populace. Jednoduše řečeno sociálně vyloučení občané, jsou ochuzeni o své politická práva, náboženská, kulturní přesvědčení a uznání ve společnosti. Taktéž nemají možnost se účastnit na kulturních aktivitách, kulturním kapitálu společnosti a především jsou ochuzeni v přístupu ke vzdělání, zdravotní péči, právu na sociální ochranu či si zajistit bydlení (Mareš, 2006).

Levitas (2000) definuje tři současné problémy sociální exkluze. Ukazuje, jak by společnost měla na sociální exkluzi reagovat. Sociální exkluze je důsledkem:

- redistributivního diskurzu - to jsou vlivy, které způsobují exkluzi. Jsou to osoby, skupiny, které žijí v chudobě.
- integrační diskurz – tento diskurz spojuje sociální vyloučení s vyloučením z trhu práce
- morální underclass diskurz – sociální vyloučení, které je způsobeno asociálním chováním - kriminální chováním, morálními úpadky společnosti.
- Diskurz jinakosti – kulturní, náboženský, jazykový

Taktéž můžeme mezi příčiny sociálního vyloučení zařadit diskriminaci, diskriminaci na trhu práce, selhávání mechanismů inkluze a integrace. Stejně jako chudoba, tak i sociální vyloučení může být přenášeno z generace na generaci. Sociální vyloučení dospělých může být zakořeněno v jejich dětství. Týká se to osob, které si jako dítě:

- neosvojí postoje, vzorce chování, potřebné hodnoty

- nezískají potřebný sociální, lidský a kulturní kapitál
- nemají potřebné vzorce
- nezískají důvěru k majoritní společnosti, institucím
- nedochází k rozvinutí jejich aspirací (snaha)
- dochází k narušení jejich zdraví (Mareš, 2006)

Sociální integrace

Začlenění jednotlivců či skupin obyvatelstva do života společnosti, je proces, který vychází u tzv. trojúhelníku blahobytu. Tento trojúhelník se skládá ze tří bodů: stát, tržní hospodářství, občanská společnost. Každý z těchto bodů reprezentuje roviny, které umožňují jednotlivcům či skupinám obyvatelstva se začlenit (integrovat) do společnosti. Pakliže je jedna vazba ohrožena, je jednatelce či skupina ohrožena sociálním vyloučením (Krebs, 2007).

1.1 Kdo je ohrožen sociálním vyloučením?

- děti vyrůstající v problémových rodinách (týrané děti)
- mladí (bez pracovních zkušeností)
- jedinci s mentálním či psychickým handicapem
- drogově závislí
- nekvalifikovaní (nedokončená základní škola)
- dlouhodobě či opakovaně nezaměstnaní
- pracovníci s nejistými či nevhodnými pracovními smlouvami
- chudí a lidé s nízkými příjmy
- imigranti
- minority
- obyvatelé upadajících zemí
- bezdomovci, osoby, jejich způsob života je považován za deviantní
- nemobilní osoby

- sociálně izolovaní bez rodin a přátel
- a jiní (Mareš, 2006)

Sociální vyloučení můžeme rozdělit do tří skupin:

- ekonomické
- politické
- sociální

Ekonomické vyloučení je zdroj zároveň i důsledek chudoby a způsobuje vyloučení ze životního standardu a životních šancí, které jsou obvyklé ve společnosti či dané kolektivitě (Mareš, 2006).

Politické vyloučení se týká upření občanských, politických, základních lidských práv jedincům, skupinám, které představuje jejich sociální vyloučení z vlivu na společnost i na vlastní osud. Způsob života je tak zbaven komfortu a životních šancí, které jsou ve společnosti běžné, ale dochází i k omezení vlivu na rozhodování (Mareš, 2006).

Sociální vyloučení nedovoluje lidem sdílet určité sociální statusy a participovat na sociálních, politických, ekonomických a kulturních systémech, které začleňují jedince do společnosti a také na společenských aktivitách (Mareš, 2006).

Mareš (1999) uvádí kulturu bídy a kulturu spotřeby, která rozděluje svět. Mezi nimi je tenká hranice, která právě rozděluje rozvinuté a rozvojové země. U rozvojových zemí se objevuje chudoba hromadná, zatím co v průmyslových rozvinutých zemích vytváří enklávy uvnitř bohatství. Dle většiny autorů není chudoba, která se nachází uvnitř bohatství paradoxem, ale nevyhnutelným důsledkem koncentrace ekonomické a politické moci, ideologie zisku a ekonomického růstu před uspokojováním potřeb.

Sociální nerovnost je jeden z aspektů sociální stratifikace (rozvrstvení). Sociální nerovnost se objevuje v mnoha sférách sociálního života. Nejzákladnějšími typy nerovnosti jsou nerovnost třídní a statusová, taktéž s nimi souvisí nerovnost v příjmech a majetku (bohatství), v moci, privilegiích a prestiži. Nerovnost se objevuje v celých sociálních kategoriích, skupinách nebo třídách.

Nejviditelnější formy nerovnosti se objevují v nerovnosti bohatství a příjmu. Příjem je peněžítá částka, kterou jedinec získá za svou aktivitu s určitou periodicitou. Peněžítá částka může být mzda, či renta, podíl na zisku, dividenda nebo jiné platby (Mareš, 1999).

Nerovnosti v příjmech jsou dány sociální pozicí, avšak mohou se ukazovat jako nerovnosti dané etnickou příslušností, věkem, pohlavím, či profesí. Tyto ohledy mohou způsobovat diskriminaci (Mareš, 1999).

Velmi často je chudoba spojována s nerovností. Tyto pojmy jsou spolu spjaté, ale ne totožné. Nejdůležitějším rozdílem mezi nerovností a chudou je ten, že nerovnost je pojem (stav, ve kterém se akceptovatelnost mění), ale chudoba je pojem zatížený na hodnocení. Chudoba se primárně vztahuje k sociálnímu a třídnímu statusu (Mareš, 1999).

2 Chudoba

Nejprve bychom si měli definovat, co znamená termín chudoba. Dle Matouška neexistuje obecný termín. Dříve se chudoba měřila pomocí úrovně příjmů a úrovně spotřeby. *“Komplexnější, novější měřítka představují dohodnuté standardy minimálních potřeb, např. minimální spotřební koš zahrnující statky a služby zajišťující důstojné přežití. Nejširší pojetí chudoby prosazované v současnosti některými organizacemi zahrnuje vedle příjmu i dostupnost veřejných služeb (jimiž jsou vedle služeb sociálních také zdravotnictví a školství) a stav výživy. Zdrojem chudoby je nezaměstnanost, nízký příjem ze zaměstnání, nízká úroveň vlastněného bohatství a nízké vzdělání“* (Matoušek, 2003, str. 81).

„Za měřítko chudoby se pro mezinárodní srovnávání používá příjem nižší než polovina příjmového mediánu populace (Medián je hodnota středního prvku statistického souboru uspořádaného podle velikosti.)“ (Matoušek, 2003, str. 82).

Dle Tomeše (1996) je chudoba stav, kdy je nedostatek hmotných prostředků, které omezují možnosti spotřeby, a kdy nedostatek peněz zabraňuje zabezpečovat důležité životní potřeby (základní) na přiměřené úrovni. Společensko-ekonomický vývoj moderní společnosti rozděluje chudobu na relativní a absolutní a poté řeší sociální důsledky chudoby.

Chudobou se trvale zabývají státy i mezinárodní organizace. Jde o snahu ji zmenšit, potlačit. Aby byl boj proti chudobě účinný, je snaha vytvořit sociální politiku, která zabrání propadnutí do chudoby. Vytvářejí se programy, které zabezpečují občany pro případ běžných sociálních situací (stáří, nemoc, invalidita, nezaměstnanost, atd.) – vzniká určitá ochrana – sociální pojištění. Také stát podporuje skupiny, bez kterých by nemohly své potřeby uspokojovat takovým způsobem, jaký je všeobecně považovaný za přiměřený. Nejvíce se objevuje jako pomoc rodinám s dětmi. Poslední třetí aktivitou je pomoc lidem, kteří se nacházejí ve stavu chudoby. Je zaměřena na to, aby jim pomohla se dostat z této tíživé životní situace, a snaží se je navrátit do sociální nezávislosti.

2.1 Rozdělení chudoby

Podle Matouška (2003) i Tomeše (1996) můžeme chudobu rozdělit na absolutní chudobu a relativní chudobu. Absolutní chudoba je stav nouze, kdy příjem nedosahuje finanční hodnoty životního minima posuzované osoby. Díky zdravotnímu stavu, věku nebo z jiných vážných důvodů nemůže příjem zvýšit.

Tomeš (1996) uvádí, že absolutní chudoba je stav, kdy nedostatek prostředků, nám neumožňuje uspokojovat základní životní potřeby, a tím je ohrožena sama existence člověka a to může vést až ke smrti. Absolutní chudoba se měří stavem výživy.

Relativní chudoba je stav, kdy člověk uspokojuje svoje své potřeby na úrovni, která je výrazně nižší, než je v určité společnosti průměrné, a to díky tomu, že vyšší úroveň je pro něj nedostupná (Matoušek, 2003).

Dále chudobu můžeme rozdělit podle Dukové, Duky, Kohoutové (2013) na stav sociální nouze, stav hmotné nouze. Stav sociální nouze je stav, kdy člověk není schopen zajistit své základní a sociální potřeby z důvodu zdravotního stavu, věku, dysfunkce rodiny, absence sociálního prostředí. Stav hmotné nouze je stav, kdy člověk nemá zajištěný dostatečný příjem a základní životní podmínky. Stav hmotné nouze vzniká tím, že člověk není schopen si zajistit základní životní podmínky a to v důsledku nemoci, invalidity vlastním přičiněním nebo pomocí rodiny.

Stav sociální nouze dle Tomeše (2001) je takový, kdy občan není schopen zabezpečovat své základní životní a sociální potřeby a to z důvodu nízkého věku, dysfunkce rodiny, absence sociálního prostředí, ohrožení vlastních zájmů jinou osobou. Pokud se občan dostane do této situace, má právo na dostatečnou a kvalifikovanou sociální pomoc, která by měla nahradit jeho chybějící soběstačnost. Sociální pomoc má formu sociálních služeb.

Podle encyklopedie Universum chudoba způsobuje závažné důsledky, kdy odsouvá jedince i rodiny na okraj společnosti, a tím způsobuje jejich sociální degradaci. Podle některých teorií má chudoba i pozitivní dopad, protože v lidech vyvolává motivaci k lepšímu výkonu. Díky péči o chudé, formou sociální práce poskytuje řadě lidí zaměstnání. Vysoká míra chudoby je brána jako sociálně patologický jev, který může vyvolávat anomii, konflikty, nepokoje (Universum 4. Díl, 2000).

„Pojem chudoba vyjadřuje přesvědčení některých sociálních vědců, podle něhož chudí lidé zůstávají chudými a jejich děti se stávají chudými kvůli ustáleným zvykům a normám, jenž tito lidé sdílejí s jinými chudými lidmi. Subkultura chudoby formuje zejména mužskou roli – život muže se v ní podle W. Millera otáčí kolem následujících ohnisek: „koleduje si“ o maléry(ty mohou zvýšit jeho prestiž); rád předvádí svou hrdost, vychytralost (chlubí se, koho dokázal „položit na lopatky“); orientuje se na vzrušení (které poskytují mj. alkohol a drogy), což je interpretováno jako obrana proti fádánímu, nepodnětnému prostředí; věří na osud (nikoli na možnost ovlivňovat, co se s ním a okolo děje); vysokou hodnotou je pro něj osobní samostatnost a nezávislost. Tato subkultura je podhoubím některých typu kriminality“ (Matoušek, 2003, str. 230).

Chudoba může vznikat jako důsledek uspořádání společnosti. Může být zapříčiněna osobnostními charakteristikami (leností, neschopností, nedostatečnou vůlí, morálními kvalitami). Dále může vzniknout z náhlé situace, sociální události, nemoci, úrazu, války, přírodní katastrofy, ztráty zaměstnání. Chudoba obvykle vzniká kombinací více faktorů.

Ekonomický základ některých společností je tak křehký, že hlad je běžnou realitou pro většinu lidí. Extrémní nedostatek jídla, oblečení a přístřešků není charakteristický pro moderní průmyslové společnosti. Existuje několik vysvětlení ekonomické nerovnosti, ale většina se dá zařadit do tří kategorií - vysvětlení vychází z analýzy ekonomických struktur, z analýzy politických vztahů mezi mocnostmi a z analýzy kultury chudých (Mareš, 1999).

2.2 Koncepty chudoby

Mareš (1999) uvádí, že koncepty mohou být rozdílně tříděny podle řad kritérií, avšak tato kritéria se vzájemně překrývají.

- *Absolutní či relativní*
- *Přímé či nepřímé*
- *Objektivní či subjektivní*
- *Preskriptivní (stanovené experty) či konsensuální (Mareš, 1999, s. 110)*

2.2.1 Absolutní chudoba a relativní chudoba

Absolutní chudoba

Absolutní chudoba se týká nedostatku prostředků, které mají zajistit základní potřeby. Může docházet k přímému ohrožení života, pokud člověk žije delší dobou pod touto absolutní hranicí chudoby. Tento koncept je založen pouze na fyziologickém přežití. (Mareš, 1999). „*Souvisí s absolutní mírou spotřeby domácností. Její hranice jsou dány substinenčním minimem, tzn. prostředky, které dovolují uhradit potřeby přežití v dané společnosti*“ (Durdisová, 2002, str. 89). V rozvojových zemích je koncept chudoby považován za opodstatněný, protože je v nich stále problém fyzického přežití a smrti hladem. Pro vyspělé země je tento koncept považován za nerelevantní (Durdisová, 2002).

Relativní chudoba

Relativní chudoba se porovnává podle standardu chudých a těch, kteří chudí nejsou. Zdroje chudých jedinců, sociálních skupin, rodin jsou velmi nízko pod standardem dané společnosti, takže jsou de facto vyloučeny z jejich zvyklostí, aktivit. Jedinec či rodina, jenž úspěšně udržující životní standard, se mohou cítit vyloučení z některých forem sociálního života, pokud jejich reálné příjmy stagnují a ostatních reálně rostou. Tato relativní chudoba představuje tedy problém v bohatých vrstvách, kde se objevuje nerovnost dané společnosti. Základní potřeby jsou v celé společnosti uspokojovány, avšak část populace je vyloučena z běžného standardu života, což způsobuje i vyloučení z dalších aktivit, který standard umožňuje (Mareš, 1999).

2.2.2 Přímé a nepřímé

Přímé koncepty

Přímé koncepty se týkají kupní síly peněz. Tyto koncepty se zakládají zejména na spotřebě statků, využívání služeb a také hodnotě života, či naopak jeho deprivaci, jenž pramení z nízkého životního standardu. Jsou různé varianty míry měření výdajů a

porovnání spotřeby statků a služeb. Mnohokrát jsou charakteristické jako absolutní koncepty. Míra deprivace je společná s tematizací vyloučení ze způsobu života, který je obvyklý v dané společnosti a k tomu také s běžnými společenskými aktivitami. Avšak tyto deprivací koncepty mohou být těžko rozeznatelné, protože zde může jít o deprivaci nebo pouze o jiný vkus, styl života (Mareš, 1999).

Nepřímé koncepty

Tyto koncepty jsou založeny na měření příjmů před spotřebou. Avšak toto měření je komplikované a setkává se s řadou metodologických problémů, například se zjišťováním příjmů (Mareš, 1999).

2.2.3 Objektivní a subjektivní

Objektivní koncepty

Hranice chudoby se určuje zvenčí, to znamená, že chudoba je vyhodnocována nezávisle na základě mínění těch, kteří jsou za chudé považováni. Objektivita je závislá na sociálním a politickém konsensu, který je vytvořen uvnitř společnosti a také ovlivňuje sociální situace a stát (Mareš, 1999).

Subjektivní koncepty

Tyto koncepty jsou založeny na názorech a pocitech osob, kterých se to týká. Spočívá to v hodnocení vlastních životních zkušeností. Velikost rodiny a příjem jsou v souladu s jejich subjektivním míněním osob, které se považují za chudé (Mareš, 1999).

Dle Krebse (2007) je subjektivní koncept velmi individuální, protože chudoba závisí na řadě velmi různých okolností a každý chudobu prožívá a vnímá jinak. Porovnává se to, co jedinec, domácnost skutečně má s:

- „ *Co chce, čeho chce dosáhnout (jaké má aspirace),*
- *Co si myslí, že si zaslouží (co je spravedlivé, aby měl),*
- *Co si myslí, že skutečně potřebuje (nezbytný standard),*

- *Co mají druzí (vliv určité společenské komparace) apod“* (Krebs, 2007, s. 108).

V dané společnosti dochází k tomu, že subjektivní koncept není dostatečně přesný (Krebs, 2007).

2.2.4 Preskriptivní a konsensuální koncepty

Preskriptivní koncepty

Je to expertní odhad, který se týká vymezení charakteristik chudých. „*Patří k nim různé spotřební koše “garantované minimální příjmy“ jako úroveň nějaké vymezené sociální dávky a různě vymezená životní minima jako příjmové hranice zakládající nárok na sociální podporu“* (Mareš, 1999, s. 117). Tyto koncepty jsou hlavní pro reziduální sociální stát (Mareš, 1999).

Konsensuální koncepty

Konsensuální koncepty jsou založené na tom, koho společnost považuje za chudého a koho ne. „*Podle Walkera (in Mareš, 1999, s. 117) mají tři varianty:*

- *založenou na odhadu adekvátního minima příjmu celou veřejností*
- *založenou na vymezení seznamu nezbytných životních položek celou veřejností*
- *založenou na vyjádření veřejnosti o tom, jakou úroveň podpor je ochotna financovat.“*

2.3 Příčiny chudoby

Chudobou jsou ohroženy či v ní žijí pouze některé skupiny obyvatelstva neúplné rodiny, nezpůsobilí k práci, nekvalifikovaní, nemocní, migranti (Krebs, 2007).

„*Chudoba může připadat na vrub jedince či rodiny (nedostatek snahy, úsilí, štěstí), ale také společnosti (nespravedlivé rozdělování, špatný společenský řád)“* (Večerník, 1995, str. 86).

Z výzkumů vyplývá, že mezi chudé nejvíce patří ty osoby, které nejsou kvalifikovány, děti, lidé postižení dlouhou nezaměstnaností, nemocí či nezpůsobilí k práci, migranti a osoby z neúplných rodin. Chudoba může vzniknout ze tří hlavních důvodů:

- nízké výdělků ze zaměstnání
- nezaměstnanost
- z rozdílů ve vlastněném bohatství (Durdisová, 2002)

Nízké výdělků ze zaměstnání mohou vznikat z nedostatečné úrovně vzdělání a kvalifikace. Dále jsou hodnoceny schopnosti, nadání v inteligenci, pílě, pracovitost, vrozené předpoklady, povahové rysy a rozdíly v osobních ambicích. Je důležité, aby rozdílnost nesnižovala výkonnost ekonomiky a na druhé straně, aby neplodila chudobu (Durdisová, 2002).

Chudoba v nemalém měřítku ovlivňuje makroekonomické ukazatele daného státu, jelikož lidé, kteří nemají peníze, nejsou dobrými spotřebiteli. Stát se proto snaží svým občanům zajistit alespoň minimální životní úroveň pomocí různých sociálních dávek či minimální mzdy (Krebs, 2007).

Nezaměstnanost je spojena s poklesem příjmu na osobu, především ta dlouhodobá. To celé může vést k chudobě. (Durdisová, 2002)

Rozdíly v osobním bohatství nejsou v porovnání s rozdíly ve výdělcích, zaměstnaností a osobnostních dispozicích mnohonásobně vyšší (Durdisová, 2002).

Dle Krebse (2007) jsou tyto příčiny spojovány dvěma protichůdnými stanovisky, která řeší chudobu:

- Výše uvedené příčiny se spojují s celkovým uspořádáním společnosti, a to z hlediska ekonomických a politických podmínek. Ale jedinec může tyto příčiny ovlivňovat jen velmi málo. Odstranění těchto příčin náleží státu (Krebs, 2007).
- pokud jsou příčiny zaviněny spojením nedostatečné přizpůsobivosti, nízkou pracovitostí, či nevhodným chováním každého jedince, tak je pouze na nich samých, aby svou chudobu řešili pomocí svých zdrojů (Krebs, 2007).

Stanoviska, která zmiňují, jsou extrémní. V současné době totiž platí, že za chudobu je zodpovědný stát i možné zavinění jedince (Krebs, 2007).

2.4 Důsledky chudoby

Následkem chudoby dochází k hmotné nouzi. Postavením člověka ve společnosti dochází k tomu, že je sociálně vyloučen a nemůže se podílet na běžných činnostech a životě většinové společnosti. Dá se říci, že v každodenních činnostech je nezbytné mít nějaké finanční či hmotné zabezpečení. Těmi nejdůležitějšími potřebami je strava, zdravotní péče, bydlení, jsou také nejnákladnější. To vede k tomu, že vyloučený člověk je ohrožen na životě, ale i na zdraví. Toto sociální vyloučení může vést k tomu, že aby člověk přežil, páchá existenční kriminalitu nebo je jiným způsobem v konfliktu se zákony. Pokud nedochází k těmto následkům, mnoho osob se takto lehce zadluží. Může to být proti jeho vůli, ale i tím, že neuhradí povinné poplatky (musí cestovat veřejnou dopravou bez lístku atd.) (Durdisová, 2002).

Zdraví

Nejzákladnějším problémem chudých lidí je absence zdraví. Díky nedostatku nebo finanční nedostupnosti kvalitní zdravotní péče dochází u milionu chudých lidí k úmrtí. Způsobuje to vysokou úmrtnost matek a dětí při porodu, vysokou úmrtnost dětí do pěti let, nemoci, které jsou spojené se závadnou vodou, zápal plic nebo tuberkulózu (Volfová, 2004).

Vzdělání

Školství je ve většině rozvojových zemí také v katastrofickém stavu. Díky nedostatku kvalitních učitelů, školních pomůcek, finančních prostředků, komplikovaný přístup do škol v odlehlých částech venkova a také chudoba lidí způsobuje to, že rodiče raději děti posílají do práce, což má za následek až 50 % negramotnost. Toto procento se u žen ještě více zvyšuje (Volfová, 2004).

Přístup ke službám

Služby v rozvojovém světě jsou mnohdy nedostupné, a pokud jsou dostupné, nejsou adekvátní. V 80. letech 20. století byly zavedeny poplatky za služby i za zdravotnické a školské. Lidé si nemohou dovolit platit poplatky, protože mnohdy žijí z jednoho dolaru na den. Taktéž je velkou komplikací přístup pro venkovské obyvatele, kteří to k daným službám mají mnoho kilometrů (Volfová, 2004).

Infrastruktura

Chudé obyvatelstvo je díky nedostatečné infrastruktuře izolované. Pokud do vesnice nevede ani asfaltová cesta, stěží se dostávají na úřady, do nemocnic, škol, ale také nemohou efektivně obchodovat nebo se zúčastnit společenského života (Volfová, 2004).

Rizikovost

V městských částech rozvojového světa se objevují gangy, které nejsou kontrolovány policií, a často ohrožují chudé obyvatele. Gangy jim ubližují ještě více nebo je dokonce ohrožují na životě. Pokud se vyskytne válečný konflikt či přírodní katastrofa, ve většině případů se oběťmi stanou chudí lidé. Zranitelnost je myšlena ve smyslu sníženého reagování na změnu. Chudí lidé žijící ze dne na den nedisponují velkým majetkem (Volfová, 2004).

„Chudoba představuje trvalé riziko společenského vývoje: způsobuje lidsky nedůstojné a v dnešní době nepřijatelné životní podmínky, může vést k politické radikalizaci a vytvářet klima pro různé extrémní, nacionální xenofobní ideologie apod. a vést ke společenské destrukci“ (Krebs, 2007, str. 85).

Tomanová (2005) uvádí tyto důsledky chudoby:

- Kriminalitu,
- Masivní migraci,

- Vyloučení ze společnosti,
- Účast v extrémních či teroristických organizacích.

Dluhová problematika

V dluhové problematice hrají důležitou roli mezinárodní finanční instituce, mezi které patří Mezinárodní měnový fond (International Monetary Fund, IMF), který upravuje finanční a měnové politiky států, Skupina světové banky (World Bank Group), která se zabývá rozvojovými projekty a Světová obchodní organizace, která se zabývá problematikou mezinárodního obchodu (Ehl et al., 2008). Světová banka se skládá z pěti institucí: Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj, Mezinárodní finanční korporace, Mezinárodní asociace pro rozvoj, Mezinárodní centrum pro řešení investičních sporů a Multilaterální agentura pro investiční záruky. Jejich cílem je posílení ekonomiky chudých zemí a tím snížit chudobu. Taktéž jejich cílem je vytvořit vhodné podmínky pro investice, pracovní příležitosti a udržitelný rozvoj zemí (Informační centrum OSN v Praze, 2000).

Mezinárodní měnový fond je hlavním věřitelem, který se věnuje chudým zemím a jejich financím. Sídlí ve Washingtonu. Urovnává situace chudých zemí, protože nejsou schopny platit za odvoz nebo splácet dluhy západním věřitelům. Tuto situaci vyřešil MMF sestavením splátkového kalendáře, poskytuje vládám krátkodobé půjčky na dobu 2 až 4 let pro vyrovnání finančního nedostatku. MMF má své vlastní zájmy a proto ke smlouvám o půjčkách přidává podmínku, která povinně nařizuje přednostně splácet dluh Mezinárodně měnovému fondu. MMF půjčuje také finance zemím, aby splatily staré dluhy, a slibuje zvýšení HDP či vývoz surovin (Easterly, 2010).

MMF poskytuje krátkodobé a střednědobé půjčky. Střednědobé půjčky se týkaly Programů strukturálních úprav (Structural Adjustment Programs, SAP), hlavním cílem je zajištění makroekonomické stabilizace, hospodářská liberalizace a privatizace veřejných služeb. Nyní je SAP nahrazována Strategiemi snižování chudoby (Poverty Reduction Strategy Papers – PRSP). Tyto strategie prosazují flexibilní jednání a princip národní kontroly (Ehl et al., 2008).

PRSP chce zajistit chudým zemím udržitelný růst a podstatné snižování chudoby. Nutností je definovat výsledky snižování chudoby, kterých chce země dosáhnout a jaké důležité kroky je k tomu nutnost podniknout (WHO, 2015).

2.5 Měření chudoby

Dle Mareše (1999) chudobu měříme jen jako určitý koncept. Je důležité se rozhodnout, zda ji budeme měřit specificky jako „chudobu“, nebo jako předem určitý aspekt šířeji pojaté nerovnosti (jako práh na křivce příjmů či majetku, pod kterým se nerovnost vnímá jako neakceptovatelná). Dále se musíme rozhodnout mezi jednotlivými koncepty a možnými kritérii uvnitř zvoleného konceptu.

2.5.1 Měření chudoby v kontextu příjmů

Na základě dosahovaných příjmů jsou definované relativní hranice chudoby. Na základě příjmů se způsob odvození hranic může lišit (Mareš, 1999).

Hranice chudoby dle příjmového rozložení společnosti

- průměrný příjem – chudoba vzniká, jestliže je menší než 60 % stanoveného průměrného příjmu,
- medián příjmového rozložení v určité společnosti – pomocí určitého podílu z mediánu standardizovaných příjmů společnosti se určuje hranice chudoby. Nejčastěji se uvádí jako hranice chudoby 50 % příjmového mediánu domácností v daném státě (Mareš, 1999).

Hranice chudoby ve vztahu k uznanému minimálnímu standardu

- dle příjmu, který je poměřován úrovni sociální podpory,
- dle životního minima – toto minimum je garantováno státem formou sociálního zabezpečení (Mareš, 1999).

2.5.2 Měření chudoby v kontextu spotřeby výdajů

Absolutní míry

Chudobu měříme pomocí příjmů, avšak není to jediný přístup. Taktéž se používá spotřeba – výdaje za ni (Mareš, 1999).

Přístup k chudobě z hlediska základních potřeb

Chudoba a její hranice se stanovovaly dle nákladů, které jsou spojené s nutným uspokojováním základních potřeb. Za nejdůležitější základní potřeby se považují fyziologické potřeby (Mareš, 1999).

Koš zboží

Hranice chudoby je vyjádřena pomocí kalkulace minimální částky, která je důležitá pro jejich uspokojení, nikoli podle potřeb (Mareš, 1999).

Podíl výdajů na stavu v celkových výdajích

Ernest Engel (německý statistik) se zabýval strukturou výdajů rodin s různým příjmem. Dle jeho výzkumu domácnosti s nízkým příjmem utratí vyšší podíl příjmu za nezbytné potřeby. Avšak tento podíl s růstem příjmu klesá (Mareš, 1999).

Relativní míry

Zde je návaznost na definici relativní chudoby a zaměřuje se na deprivaci životního stylu.

Měření deprivace

Přímá míra spotřeby je Townsendův Index mnohonásobné deprivace. Jsou to faktory, které značí nedostatek. Kromě potřeby jídla a odívání sem patří také, jak a kde žijeme, pracujeme a trávíme volný čas (Mareš, 1999).

Dle Townsenda (in Mareš, 1999) se v rámci indexu deprivace také rozlišuje materiální a sociální deprivace. V tomto případě se hranice chudoby měří porovnáním s příjmem, který je násobkem velikosti nároku na sociální podporu.

Jestliže nejsou uspokojovány základní lidské potřeby na přijatelné úrovni, nazýváme to objektivní chudobou. Taktéž je možno definovat i subjektivní chudobu. Subjektivní chudoba je stav, ve kterém je člověk, který se domnívá, že je chudý, a nemůže uspokojovat své potřeby podle svých představ (Tomeše, 2001).

Pokud bychom chtěli měřit chudobu objektivní, tak využíváme dvě metody: normativní a relativní (Tomeš, 2001).

- normativní metoda spočívá v tom, že se stanoví spotřební koš, který je minimální a společensky přijatelný a v čase reálný. V tomto koši se nachází souhrn cen zboží. Což je hranicí příjmů, pod níž nastává stav chudoby. Pokud bychom chtěli stanovit spotřební koš, je to velmi náročné a je to ovlivněno několika potřebami (Tomeš, 2001).
- relativní metoda je „*stanovení úrovně příjmů ve vztahu k dosahovanému průměrnému příjmu v dané zemi*“. (Tomeš, Igor, 2001, s. 129). Občané, kteří mají nižší příjmy, než je stanovená relativní hranice, se považují za chudé. Tato metoda dokáže reagovat průběžně na ekonomický růst a sociální vývoj (Tomeš, 2001).

2.6 Indexy chudoby

2.6.1 Index lidského rozvoje (Human development index, HDI)

Index lidského rozvoje (Human development index, HDI) je součástí systému OSN od roku 1990, jehož cílem je rozvoj člověka z pohledu rozvojového úsilí. Tento index zahrnuje tři hlavní ukazatele: příjem, vzdělání a zdraví. Index HDP (ekonomická úroveň), index vzdělání (gramotnost dospělých a podíl studujících v populaci) a index délky života (Slaný, 2009).

HDI je relativně komplexní a zároveň jednoduchý ukazatel hodnotící úroveň rozvoje zemí. Jeho výsledky jsou každoročně publikovány ve Zprávě o lidském rozvoji, jejichž cílem je zhodnotit v celém světě stav a pokrok ve vývoji (Surovátka, 2008).

2.6.2 Index základních schopností (Basic Capabilities Index, BCI)

Index byl zaveden koalicí Social Watch. Social Watch alternativním způsobem monitoruje chudobu. Jeho základem je schopnost jednotlivce získat přístup ke službám důležitým pro jeho přežití a pro zachování lidské důstojnosti. „*Index BCI je průměrem ze tří indikátorů: 1) úmrtnost dětí do pátého roku života, 2) reprodukční zdraví, tj. zdraví matek a novorozenců, a 3) úroveň vzdělání (měřená pomocí kombinace zápisu dětí ve školním věku do prvních tříd a podílu těch, které dosáhnou pátého ročníku)*“ (Zpráva Social Watch, 2010).

Pokud bereme tento ukazatel souhrnně, ukazuje obecný přehled zdravotního stavu a také základní vzdělanosti populace. Tento index umožňuje vyhodnotit vývoj v čase či vyhodnotit jednotlivé země a porovnat je mezi sebou (Zpráva Social Watch, 2010).

2.6.3 Index genderové spravedlnosti (Gender Equity Index, GEI)

Tento index byl taktéž vytvořen koalicí Social Watch. Zde se jedná o to, aby byla zviditelněna situace genderové nerovnosti v jednotlivých zemích, což se monitoruje a měří v průběhu času. Díky tomu je možné země radit a klasifikovat podle výběrů ukazatelů genderové nerovnosti, mezi ně se řadí vzdělání, socioekonomické postavení a podíl na moci (Zpráva Social Watch, 2009).

Nerovnost ve vzdělání je vyvozena z těchto následujících indikátorů: úroveň gramotnosti, účast na základním vzdělání, účast na středoškolském vzdělání, účast na vysokoškolském vzdělání. GEI v oblasti vzdělání dosahuje uspokojivé úrovně spravedlnosti, avšak situace je stále velmi kritická, protože ve 40 % zemí, stále dochází k jejímu zhoršování (Zpráva Social Watch, 2009).

Nerovnost v socioekonomickém postavení je odvozena z míry ekonomické aktivity a z odhadovaných příjmů. V celoplošném měřítku nerovnosti v socioekonomickém postavení mužů a žen stále vzrůstá. Ekonomická situace žen ukazuje zhoršení a překážky k jejich zapojení do ekonomického života, to způsobuje zhoršení na národní úrovni v celkovém GEI. Zhoršení se nejvýrazněji objevuje v oblastech východní Evropy. Prvních 15 zemí vykazující nejlepší výsledky z pohledu genderové rovnosti se vedle severních zemí – Švédsko, Island, Norsko, Finsko, Dánsko – umístilo deset nejhudších zemí světa: Guinea, Vietnam, Keňa, Madagaskar, Uganda, Rwanda, Kambodža, Burundi, Ghana, Mozambik (Zpráva Social Watch, 2009).

Nerovnost podílu na moci se odvozuje dle % žen v odborných technických pozicích, % žen ve vedoucích pozicích a státních orgánech, % žen v parlamentu, % žen na ministerských postech. Podíl žen u moci je ve většině zemí velmi špatný především v odborných, vedoucích, parlamentních a ministerských pozicích (Zpráva Social Watch, 2009).

3 Lisabonská strategie

Konec 90. let 20. století nebyl pro hospodářský vývoj zcela příznivý, především ve srovnání s ekonomikami některých významných regionů světa. Příčiny byly právě v nerealizovaných ekonomických reformách, či v nízké míře investic do výzkumu a vývoje lidských zdrojů. Nepříznivý demografický vývoj Evropy a strukturální změny v ekonomikách jednotlivých členských zemí, způsobil, že EU potřebovala komplexní hospodářskou strategii, díky které by bylo možné dosáhnout vyššího hospodářského růstu při zachování principů evropského sociálního modelu (Novotný, 2009).

Před zasedáním Evropské rady v Lisabonu 2000 již existovaly určité snahy o koordinaci hospodářských zemí Evropské Unie. Existovalo hned několik procesů, které probíhaly paralelně, avšak měly mezi sebou minimální souvislost (Lucemburský proces, Cardiffský proces, Kolínský proces). Dalším nástrojem pro koordinaci hospodářské politiky byly Hlavní směry hospodářské politiky a směry zaměstnanosti. Když se euro stalo jednotnou měnou, dalším nástrojem koordinace fiskální hospodářské politiky na evropské úrovni se stal Pakt stability a růstu, na něj navazují stabilizační programy jednotlivých členských zemí EU. Díky nedostatečné koordinaci hospodářské politiky evropské unii, nebylo možné efektivněji využít růstového potenciálu členských zemí (Urban, 2005).

V březnu roku 2000 na jednání Evropské rady v Lisabonu došlo k začlenění Lucemburského, Cardiffského a Kolínského procesu do procesu Lisabonského. Jejich cíle bylo koordinovat jednotlivé hospodářské politiky, které ovlivňují hospodářský vývoj EU. Lisabonská strategie se týkala především ekonomické roviny, poté co byl zformulován základní cíl, se tento proces rozšířil na sociální a environmentální rozměr. Avšak to vedlo k nepřehlednosti, velkému množství cílů a priorit, které byly častokrát protichůdné. To že některé cíle byly velmi obecné, bez konkrétního časového rámce k naplnění, k důvěryhodnosti této strategie moc nepřispělo (Urban, 2005).

3.1 Revize Lisabonské strategie

Jak již bylo řečeno, velké množství nejasně formulovaných cílů a špatně nastavený systém řízení Lisabonského procesu, se ukázalo jako nedostatečně vystihující cílům jak na Evropském, tak na národní úrovni. Tato strategie byla spíše na okraji zájmů politiků i široké veřejnosti. To způsobilo, že v této podobě nemohla Lisabonská strategie představovat skutečný nástroj koordinace hospodářské politiky členských zemí EU. Proto došlo k revizi stanovených cílů Lisabonské strategie, kdy hlavní otázka se týkala hospodářského růstu a zaměstnanosti (Urban, 2005).

Na jarním zasedání Evropské rady v březnu 2004 byl pověřen bývalý nizozemský premiér Wim Kok, aby vypracoval podklad pro střednědobé hodnocení Lisabonského procesu. Kok vyhodnotil, že výsledky naplňování cílů, nemůžeme považovat za uspokojivé. Doporučil se zaměřit na Lisabonskou strategii, především na konkrétní opatření s časovou specifikací a na stanovené odpovědnosti pro jejich plnění na národní úrovni. Taktéž vyzdvihl cíle a opatření, které podporují hospodářský růst a zaměstnanost v členských zemích EU, pakliže je respektován princip udržitelného rozvoje. Hospodářský růst a vyšší zaměstnanost jsou předpokladem zajištění udržitelného rozvoje a sociální soudržnosti (Urban, 2005).

Předělaná Lisabonská strategie se především zaměřuje na dosažení vyššího dlouhodobého hospodářského růstu a zaměstnanosti. Nová Lisabonská agenda pro dosažení úspěšné a dynamické ekonomiky EU, by měla jasně definovat priority, které jsou důležité pro úspěch této strategie (Urban, 2005).

3.2 Vznik indikátorů

V roce 2000 v Nice bylo zasedání Evropské rady. Hlavy států a vlád potvrdily a zrealizovaly svá rozhodnutí z března (Lisabon) 2000, kdy nejlepší prostředky v boji proti chudobě a sociálnímu vyloučení budou vést k otevřené metodě koordinace. Hlavními prvky jsou definice obecné závazných cílů EU jako celku, rozvoj vhodných

národních plánů, které vedou k dosažení těchto cílů a jejich kontrola pomocí pravidelného hlášení a monitorování dosaženého pokroku (Novotný, 2009, a).

Díky tomu přijala Evropská rada první sérii společných statistických indikátorů pro sociální začleňování. Tyto indikátory umožní monitorovat dosahování schválených cílů jednotlivých států srovnatelným způsobem. Indikátory jsou neměnným celkem, který reflektují objektivní odraz sociálních záměrů EU. Zabývají se čtyřmi významnými dimenzemi sociálního začleňování (finanční chudoba, zaměstnanost, zdraví a vzdělání) (Novotný, 2009, a).

Laekenské indikátory nesou název po městě Laeken (poblíž Brusellu), protože v tomto městě se konalo zasedání, kde právě řešily již zmíněné prostředky v boji proti chudobě.

3.3 Jednotlivé indikátory

Primární indikátory:

- Míra chudoby
 - Míra chudoby po transferech podle věku a pohlaví (Low Income Rate After Transfers with Breakdowns by Age And Gender)
 - Míra chudoby po transferech podle ekonomické aktivity (Low Income Rate After Transfers with Breakdowns by Most Frequent Activity Status)
 - Míra chudoby po transferech podle typu domácnosti (Low Income Rate After Transfers with Breakdowns by Household Type)
 - Míra chudoby po transferech podle způsobu vlastnictví bytu ukazatel (Low Income Rate After Transfers with Breakdowns by Tenure Status)
 - Hranice chudoby (Low Income Threshold)
- Koeficient příjmové nerovnosti (S80/S20) (Distribution Of Income – S80/S20 Income Quintile Share Ratio)
- Míra dlouhodobé chudoby (Persistence Of Low Income)
- Relativní propad příjmů (Relative Median Low Income Gap)
- Regionální soudržnost (Regional Cohesion)

- Míra dlouhodobé nezaměstnanosti (Long Term Unemployment Rate)
- Osoby žijící v domácnostech bez zaměstnané osoby (Persons living in jobless households)
- Osoby předčasně opouštějící školu bez účasti na dalším vzdělání (Early School Leavers Not in Education or Training)
- Střední délka života (Life expectancy at birth)
- Subjektivně definovaný zdravotní stav dle úrovně příjmů (Self Defined Health Status by Income Level) (Novotný, 2009, a)

Sekundární indikátory:

- Rozptyl chudoby kolem její hranice (Dispersion Around The Low Income Threshold)
- Míra chudoby vztažená k danému časovému okamžiku (Low Income Rate Anchored at a Moment in Time)
- Míra chudoby před transfery (Low Income Rate Before Transfers)
- Giniho koeficient (Gini Coefficient)
- Míra dlouhodobé chudoby (s modifikovanou hranicí chudoby) (Persistence of Low Income)
- Podíl osob s nízkým stupněm vzdělání (Persons with Low Educational Attainment) (Novotný, 2009, a)

Ukazatele příjmové nerovnosti

- Lorenzova křivka
- Giniho koeficient
- Koeficient příjmové nerovnosti S80/S20
- Atkinsonův index nerovnosti
- Theilův index nesouladu
- Index Robina Hooda
- Variační koeficient (Novotný, 2009, a)

3.4 Rozdělení indikátorů

Indikátory chudoby a sociálního vyloučení můžeme rozdělit dvěma způsoby, primární a sekundární, či podle tématu, kterého se týkají. Tzn. indikátory v oblasti nízkého příjmu, zaměstnání, vzdělání a zdraví.

Tabulka č. 1

	Primární indikátory	Sekundární indikátory
Nízký příjem	Podle věku a pohlaví	Rozptyl chudoby
	Podle ekonomické aktivity	Míra chudoby vztažená k danému časovému okamžiku
	Podle typu domácnosti	Míra chudoby před transfery
	Podle způsobu vlastnictví bytu	Giniho koeficient
	Hranice chudoby	Míra dlouhodobé chudoby
	Koeficient příjmové nerovnosti	
	Míra dlouhodobé chudoby	
	Relativní propad příjmů	
Zaměstnání	Regionální soudržnost	Podíl dlouhodobě nezaměstnaných
	Míra dlouhodobé nezaměstnanosti	Míra velmi dlouhodobé nezaměstnanosti
	Domácnosti bez zaměstnané osoby	
Vzdělání	Osoby bez účasti na dalším vzdělání	Nízký stupeň vzdělání
Zdraví	Střední délka života	
	Subjektivně definovaný zdravotní stav	

(vlastní zpracování na základě The poverty site)

3.4.1 Primární indikátory

Míra chudoby (po transferech)

Definice

Míra chudoby je definována, jako podíl osob s ekvivalizovaným (poměrným) celkovým čistým příjmem pod 60 % národního mediánu (hodnota, dělicí řadu podle velikosti seřazených výsledků na dvě stejně početné poloviny).

Tento indikátor je ovlivněn mnoha faktory, za nejvýznamnější jsou považovány indikátory hodnotící lokaci, věk, pohlaví, typ domácnosti, nejčastější status ekonomické aktivity, pracovní intenzita domácnosti, vlastnický vztah k obydlí (Vlačuha, Kováčová, 2013).

Míra chudoby po transferech podle věku a pohlaví

Definice

V tomto případě se počítá s analýzou podle pěti věkových skupin a podle pohlaví. Věkové skupiny:

- 0-15 let,
- 16-24 let,
- 25-49 let,
- 50-64 let
- 65 a více let (Komise evropských společenství, 2016)

Míra chudoby po transferech podle ekonomické aktivity

Definice

Nejčastější status ekonomické aktivity je definován jako status, který jednotlivec uvedl ve více než polovině z celkového počtu měsíců. Ekonomickou aktivitu si určují sami respondenti. Pokud respondent podniká více aktivit v jednom měsíci, určení

ekonomického statusu se řídí podle nejdelšího stráveného času. Pakliže se u osob nestanoví jednoznačně nejčastější status ekonomické aktivity, nelze na nich aplikovat indikátor (Vlačuha, Kováčová, 2013).

Míra chudoby po transferech podle typu domácnosti

Definice

Tato definice se uplatňuje především na dospělé a nezaopatřené děti. Domácnosti jsou klasifikovány podle počtu dospělých a podle počtu nezaopatřených dětí, které žijí v domácnosti. V případě nezaopatřených dětí to rozdělujeme na dvě skupiny. Na osoby mladší 16ti let a také na osoby ve věku 16 – 24 let žijící v domácnosti, kde je jeden z rodičů ekonomicky neaktivní.

Tyto typy domácností byly zvoleny pro analýzu

- jednočlenná domácnost, pod 30 let
- jednočlenná domácnost, mezi 30 – 64 lety
- jednočlenná domácnost, muži
- jednočlenná domácnost, ženy
- jednočlenná domácnost, celkem
- 2 dospělí, nezaopatřené dítě, oba dospělí pod 65 let
- 2 dospělí, žádné nezaopatřené dítě, alespoň jeden z dospělých ve věku 65 let a více
- ostatní domácnosti bez nezaopatřených dětí
- domácnost samoživitelky/ samoživitele, 1 nebo více nezaopatřených dětí
- 2 dospělí, 1 nezaopatřené dítě
- 2 dospělí, 2 nezaopatřené děti
- 2 dospělí, 3 nebo více nezaopatřených dětí
- ostatní domácnosti s nezaopatřenými dětmi (Komise evropských společenství, 2016)

Míra chudoby po transferech podle právní formy užívání bytu

V této analýze se uvádějí tyto typy:

- nájemník, podnájemník platící plný tržní nájem, či nájemníky a podnájemníky, kterým je ubytování poskytováno za cenu nižší než je tržní
- vlastník či pronajímatel bytu, či bezplatné ubytování (Vlačuha, Kováčová, 2013)

Hranice chudoby

Tímto indikátorem se uvádí 60 % mediánu národního ekvivalentního příjmu. Hodnotící hranice rizika chudoby se uvádí v PPS (standard kupní síly), aby se zohlednily rozdíly mezi životními náklady v jednotlivých zemích. Hodnota se vyjadřuje pomocí následujících typů domácností:

- domácnost jednotlivce
- domácnost dvou dospělých a dvěma dětmi do 14 let

Aby indikátor byl účinný, musíme si definovat závislé dítě:

- člen domácnosti ve věku mladším 18 let
- člen domácnosti ve věku 18 -24 let, který je ekonomicky neaktivní, žije s jedním rodičem v domácnosti (Komise evropských společenství, 2016)

Koeficient příjmové nerovnosti S80/S20

Definice

Poměr celkových příjmů 20 % populace, která má nejvyšší příjmy v zemi proti 20 % populace, která má nejnižší příjmy v téže zemi. Příjem znamená ekvivalizovaný celkový čistý příjem (Komise evropských společenství, 2016).

Tento koeficient může mít hodnotu od 1 až do nekonečna. V reálném pohledu to ukazuje, že čím vyšší je hodnota tohoto koeficientu, tím vyšší jsou celkové příjmy 20 % nejbohatší osob ve společnosti v poměru celkového příjmu 20 % nejchudších osob (Vlačuha, Kováčová, 2013).

Míra dlouhodobé chudoby

Definice

Tato analýza se řídí podle pohlaví a celkového údaje. A je definováno jako podíl osob s ekvivalizovaným čistým příjmem pod hranicí chudoby v aktuálním roce a to minimálně ve dvou ze tří předcházejících let (Komise evropských společenství, 2016).

Relativní propad příjmů

Definice

Tato analýza se opět řídí podle pohlaví a celkového údaje. Je to rozdíl mezi mediánem ekvivalizovaného celkového čistého příjmu osob pod hranicí chudoby a hranicí chudoby, což je vyjádřeno jako procento chudoby. Celá řada faktorů ovlivňuje příznivé životní podmínky. Ty můžeme rozdělit na ty, co souvisí s příjmy, a na ty, které nikoliv. Příjmové rozdělení zobrazuje nerovnost v jednotlivých zemích. Nerovnost může podněcovat lidi k tomu, aby zlepšili svou situaci, získali nové dovednosti či učinili inovace, ale také to může způsobovat trestnou činnost, chudobu a sociální vyloučení (Komise evropských společenství, 2016).

Regionální soudržnost

Definice

Regionální soudržností je variační koeficient míry zaměstnanosti (Nomenclature of territorial Unites for Statistics). Je to měřítko regionální míry zaměstnanosti a počítá se v každé zemi zvlášť. Výzkum se provádí na základě osobního rozhovoru, který se provádí mezi domácnostmi. Cílovou skupinou jsou ekonomicky aktivní osoby (15 let a více) (Komise evropských společenství, 2016).

Míra dlouhodobé zaměstnanosti

Definice

Indikátor vyjadřuje celkový počet dlouhodobě nezaměstnaných (alespoň 12 měsíců) jako procento celkové ekonomicky aktivní populace ve věku 15-65 let. Tento rozbor se vyjadřuje podle pohlaví + celkem). Ekonomicky neaktivní osoby do toho nespádají (Vlačuha, Kováčová, 2013).

Osoby žijící v domácnostech bez zaměstnané osoby

Definice

Indikátor ukazuje počet osob ve věku 0-65 let v domácnostech, kde nikdo z členů nepracuje, jako procento celkové populace ve věku 0-65 let žijící v uvažovaných domácnostech. U tohoto indikátoru se počítá odděleně pro populaci ve věku 0-60 let, berou se v potaz důchodové odchylky důchodového věku (Komise evropského společenství, 2016).

Osoby předčasně opouštějící školu bez účasti na dalším vzdělání, dle pohlaví

Definice

Definice toho indikátoru je procento celkové populace ve věku 18-24 let, která dosáhla ISCED 2 či méně a není účastníkem vzdělávacího procesu. Toto je velmi silné měřítko výkonnosti vzdělávacího systému, mohl by se stát budoucím prorokem společnosti, jak bojovat proti chudobě a sociálnímu vyloučení (Komise evropského společenství, 2016).

International Standard Classification of Education (ISCED) usnadňuje srovnávání statistik o vzdělávání a ukazatelů v jednotlivých zemích, dle jednotných a mezinárodně dohodnutých definic (UNESCO, 2014).

Střední délka života

Definice

Je to počet let, kterých se s největší pravděpodobností člověk dožije, vztahují se k celé délce života za současných podmínek úmrtnosti. Tento indikátor ukazuje výkonnost zdravotní péče a také napovídá společnosti, jak bojovat proti chudobě a sociálnímu vyloučení (Komise evropského společenství, 2016).

Subjektivně definovaný zdravotní stav dle úrovně příjmů

Definice

V tuto chvíli není tento indikátor používán, protože nemá schválenou metodologii (Novotný, 2009).

3.4.2 Sekundární indikátory

Rozptyl chudoby kolem její hranice

Definice

Je to podíl osob, které mají příjem nižší než 42 %, 50 %, 70 % mediánu národního příjmů (Komise evropského společenství, 2016).

Míra chudoby vztažená k danému časovému okamžiku

Definice

Podíl populace, jejíž ekvivalizovaný celkový čistý příjem v tomto roce je pod hranicí chudoby, který je počítán za předchozí rok navýšen o inflaci (Komise evropského společenství, 2016).

Míra chudoby před transfery

Definice

„Ukazuje procento populace s ekvivalizovaným čistým příjmem před sociálními transfery pod národní hranicí“ (Novotný, 2009, str. 48).

Používají se dvě definice příjmů před sociálními transfery v závislosti, na tom, jestli jsou důchody považované za transfery, nebo nikoliv (Komise evropského společenství, 2016).

Giniho koeficient

Definice

Giniho koeficient vyjadřuje hromadný podíl populace, která se člení podle výšky ekvivalentních disponibilních příjmů, proti hromadným podílům jejich celkového ekvivalentního disponibilního příjmu. Je nejznámějším koeficientem ukazatele příjmové nerovnosti. Bere v potaz všechny příjmy společnosti. Osoby, které nemají ekvivalizovaný celkový čistý příjem se do výpočtu nezahrnují (Vlačuha, Kováčová, 2013).

Využívá se pro kvantitativní vyjádření nerovnosti v rozdělení příjmů. Koeficient má hodnoty mezi 0 – 1. Pokud se hodnota blíží k 0, rozdělení důchodů domácností je skoro absolutně rovnostářské. Pakliže by se koeficient blížil k 1, tak by to znamenalo absolutní nerovnost. Ve společnosti, kde se Giniho koeficient zvyšuje, se objevují vysoké rozdíly v příjmech jednotlivých domácností. (Středoevropské centru pro finance a management (Giniho koeficient © 2005-2012).

Míra dlouhodobé chudoby

Definice

Analýza se řídí dle pohlaví + celkem. Podíl osob s ekvivalizovaným celkovým čistým příjmem, který je nižší než 50 % hranice v aktuálním roce a to, za alespoň ve dvou z předcházejících třech let (Komise evropského společenství, 2016).

Podíl dlouhodobě nezaměstnaných na celkovém počtu nezaměstnaných

Definice

Uvádí se jako celkový počet dlouhodobě nezaměstnaných (alespoň 12 měsíců) jako procento z celkového počtu nezaměstnaných. Opět se tato analýza řídí podle pohlaví + celkem (Komise evropského společenství, 2016).

Míra velmi dlouhodobé nezaměstnanosti

Definice

Celkový počet velmi dlouhodobě nezaměstnaných (alespoň 24 měsíců) jako procento celkové aktivní populace. Tato analýza se hodnotí pomocí pohlaví + celkem (Komise evropského společenství, 2016).

Podíl osob s nízkým stupněm vzdělání

Definice

Tento indikátor ukazuje jak je výkonný vzdělávací systém, taktéž ukazuje na budoucnost společnosti, jak bojovat proti chudobě a sociálnímu vyloučení. Procento celkové populace ve věku 15-64 let, která spadá do ISCED úrovně 2 nebo nižší (Komise evropského společenství, 2016).

3.4.3 Ukazatele příjmové nerovnosti

Lorenzova křivka

Lorenzova křivka je nejpoužívanější grafický nástroj, který posuzuje míry příjmové nerovnosti. Každý bod, který je uveden v Lorenzově křivce, ukazuje podíl příjemců z jejich celkového počtu vyjádřených v procentech a jejich podíl na celkových důchodech. Pokud by nastalo ideální rozdělení příjmů ve společnosti, tak by Lorenzova křivka byla stejná s křivkou se sklonem 45° , která vyjadřuje dokonalé rozdělení důchodů a podíl příjemců by byl stejný s jejich podílem na celkových důchodech. Pakliže to vezmeme opačně, to znamená v absolutní nerovnosti v rozdělení důchodů ve společnosti, křivka by se shodovala s osami grafu, a ta by ukazovala, že jedna osoba by obdržela celkový důchod, ostatní žádný. Takže čím více se křivka vzdaluje od pomyslné křivky dokonalého rozdělení důchodů, tím víc se ve společnosti objevuje nerovnost v rozdělení příjmů (Lapáček, 2007).

Giniho koeficient

Viz výše

Koeficient příjmové nerovnosti S80/S20

Viz výše.

Atkinsonův index nerovnosti

Tento index můžeme definovat jako příjem na skupinu, je-li rovnoměrně rozdělen mezi příjemce, dochází k vytvoření stejného společenského blahobytu jako současná distribuce příjmů. Je založen na výpočtu spravedlivého průměrného příjmu (Lapaček, 2007).

Theilův index nesouladu

Je to ukazatel, který posuzuje míru příjmové nerovnosti ve společnosti. Ukazuje geometrický průměr podílů příjmů (Lapáček, 2007).

Index Robina Hooda

Nejdelší možná vzdálenost dvou bodů mezi křivkou dokonalého rozdělení důchodů a Lorenzovou křivkou. K tomu, aby bylo dosaženo rovnosti v příjmovém rozdělení je potřeba přerozdělit domácnosti s vyšším příjmem nežli průměrným s domácnostmi s příjmem nižším nežli průměrným (Lapáček, 2007).

Variační koeficient

Variační koeficient značí bezrozměrné číslo, jehož stonásobek ukazuje variabilitu (proměnlivost) zkoumaného výběru v procentech. U toho procenta platí, že čím vyšší je, tím větší nesourodost znaků. Pro nás to znamená větší příjmovou diferenciaci (různorodost) (Lapáček, 2007).

3.4.4 Faktory ovlivňující příjmovou nerovnost

Rozdílnost příjmů a také velikost chudoby ovlivňuje několik faktorů současně. Tyto faktory můžeme ovlivnit vládními zásahy nebo regulacemi, avšak některé jsou výsledkem působení tržních sil. Pakliže se objevují na dostatečně liberalizovaném trhu, můžeme je ovlivnit pouze nepřímo a mnohdy ani tak.

Faktory:

- Sociální politika
 - Aktuální rozdělení bohatství
 - Fiskální politika vlády, daňový systém
 - Diferenciaci příjmů ze závislé činnosti a podnikání profese, která je určena trhem
 - Koncepty hranice chudoby - relativní, absolutní
 - Míra zohlednění úspor ze společného hospodaření domácností, struktury domácností, dalších faktorů, které jsou ve formě ekvivalenčních stupnic
- Především forma ekvivalenčních stupnic dokáže ovlivňovat příjmovou nerovnost a chudobu ve společnosti (Lapáček, 2007).

3.5 Využitelnosti indikátorů

Česká republika dne 1. května 2004 vstoupila do Evropské unie. Indikátory chudoby a sociálního vyloučení se staly jako nástroj sociální politiky a sociálního začleňování v domácím prostředí (Komise evropského společenství, 2016).

3.6 Životní podmínky

Šetření, které nazýváme Životními podmínkami, se po ČR stalo povinnou od chvíle, kdy vstoupila do EU. Toto šetření zajišťuje Český statistický úřad od roku 2005. Slouží k získávání dlouhodobě srovnatelných dat o sociální situaci domácností jednotlivých zemí, díky tomu, že se pracuje s jednotnou metodikou a také se srovnávají výsledky mezi jednotlivými členskými státy v EU. Hlavním účelem šetření je získat údaje, které nám ukáží příjmové rozdělení jednotlivých typů domácností, míry ohrožení chudobou různých skupin osob, údaje o kvalitě a finanční náročnosti bydlení, pracovních, hmotných a zdravotních podmínkách dospělých osob, vybavení domácnosti (Novotný, 2009, b).

Šetření, které probíhá statistickou jednotkou, je byt. Tento výběr probíhá náhodně ve dvou stupních. V prvním stupni se náhodně vybírají sčítací obvody, to jsou nejmenší existující územní jednotky. Z každého sčítacího obvodu jsou ve druhém stupni, náhodně vybrány byty, které jsou jednoznačně identifikovány (adresa, atd.) V tomto výběru jsou zahrnuty všechny kraje, aby se pokrylo celé území ČR. Toto šetření probíhá vyškolenými tazateli, kteří navštěvují vybrané byty, kde zajišťují informace za všechny osoby, které na dané adrese obvykle bydlí. Dotazník obsahuje otázky pro jednotlivce, ale i pro celé domácnosti. Hlavním zjištěním mají být údaje o příjmech jednotlivých členů domácností, údaje o bydlení, finanční situaci, vybavenosti domácnosti, dávkách státní sociální podpory (Novotný, 2009, b).

Celé toto šetření je zaručeno absolutní anonymitou zjištěných údajů. Všichni pracovníci, kteří pracují na šetření, jsou zavázáni mlčenlivostí o všech šetřených skutečnostech. Toto šetření probíhá dlouhodobě, aby šetření mohlo poskytnout reálné

informace o jejich sociální situaci. K dotazování dochází jednou ročně (Novotný, 2009, b).

3.7 Indikátory a hmotná nouze

Hmotnou nouzi upravuje zákon 111/2006 Sb o pomoci hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů a dalších právních předpisů, především zákon 110/ 2006 Sb. O životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších právních předpisů a také vyhláška č. 389/2011 Sb., o provedení některých ustanovení zákon o pomoci v hmotné nouzi. Pomáhá osobám s nedostatečným příjmem. Snaží se motivovat tyto osoby k aktivnímu zajištění prostředků uspokojujícím životní potřeby. Tímto opatřením Česká republika bojuje proti sociálnímu vyloučení. Osoba, rodina, která nemá dostateční příjmy, jejich sociální a materiální poměry neumožňují této osobě, naplnit své základní životní potřeby na úrovni přijatelné společnosti. Právě tyto příjmy, není z objektivních důvodů schopna zvýšit (využití či prodej majetku) a tím není sama schopna vyřešit svoji situaci (MPSV,2016).

4 Aktuality

Světová banka uvádí, že se během několika uplynulých desetiletí 95 procent světové chudoby soustředila do tří regionů:

- Asie a Tichomoří
- Jižní Asie
- Subsaharská Afrika

Dle jejich představitelů se chudoba ve všech regionech snižuje, ale prohlubuje se a zakořeňuje v zemích, kde probíhají konflikty, nebo jsou extrémně závislé na vývozu komodit (OSN, 2015).

Dle OSN (2015) Světová banka učinila oznámení, že výskyt extrémní chudoby ve světě letos nejspíš klesne pod 10 procent. Jim Yong Kim (prezident skupiny světové banky) konstatoval, že jsme první generace, která má možnost extrémní chudobu vymýtit.

Mezinárodní ukazatel chudobu je 1,90 dolaru na den, což vychází ze základních údajů o životních nákladech v různých zemích. Na základě tohoto ukazatele, vypracovala Světová banka projekci, dle které by měl počet chudých obyvatel světa z 902 milionů osob v roce 2015 klesnout na 702 milionů (12,8 % světové populace v roce 2012) (OSN, 2015).

Cíle udržitelného rozvoje (SDGs) 2015 -2030

Tato Agenda 17 - ti cílů udržitelného rozvoje (SDGs) představuje program rozvoje na následujících 15 let (2015 – 2030) a navazuje na agendu Rozvojových cílů tisíciletí (MDGs). Tyto cíle udržitelného rozvoje jsou výsledkem tříletého procesu vyjednávání. Začalo to Konferencí OSN o udržitelném rozvoji v roce 2012 v Riu de Janeiru. Na tvorbě SDGs se podílely všechny členské státy OSN, podnikatelské sféry, akademické obce i občané ze všech kontinentů, občanská společnost. Summit OSN 25. září 2015 o agendě udržitelného rozvoje byl schválen v New Yorku v dokumentu

Transforming our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development (Přeměna našeho světa: Agenda pro udržitelný rozvoj 2030), jehož součástí jsou právě i Cíle udržitelného rozvoje (SDGs). (OSN, 2015)

Cíle udržitelného rozvoje (SDGs)

- vymýtit chudobu ve všech jejích formách všude na světě
- vymýtit hlad, dosáhnout potravinové bezpečnosti a zlepšení výživy, prosazovat udržitelné zemědělství
- zajistit zdravý život a zvyšovat jeho kvalitu pro všechny v jakémkoli věku
- zajistit rovný přístup k inkluzivnímu a kvalitnímu vzdělání a podporovat celoživotní vzdělávání pro všechny
- dosáhnout genderové rovnosti a posílit postavení všech žen a dívek
- zajistit všem dostupnost vody a sanitačních zařízení a udržitelné hospodaření s nimi
- zajistit přístup k cenově dostupným, spolehlivým, udržitelným a SDG 8: podporovat trvalý, inkluzivní a udržitelný hospodářský růst, plnou a produktivní zaměstnanost a důstojnou práci pro všechny
- vybudovat odolnou infrastrukturu, podporovat inkluzivní a udržitelnou industrializaci a inovace
- snížit nerovnost uvnitř zemí i mezi nimi
- zajistit udržitelnou spotřebu a výrobu
- přijmout bezodkladná opatření na boj se změnou klimatu a zvládnání jejich dopadů
- chránit a udržitelně využívat oceány, moře a mořské zdroje pro zajištění udržitelného rozvoje
- chránit, obnovovat a podporovat udržitelné využívání suchozemských ekosystémů, udržitelně hospodařit s lesy, potírat rozšiřování pouští, zastavit a následně zvrátit degradaci půdy a zastavit úbytek biodiverzity
- podporovat mírové a inkluzivní společnosti pro udržitelný rozvoj, zajistit všem přístup ke spravedlnosti a vytvořit efektivní, odpovědné a inkluzivní instituce na všech úrovních

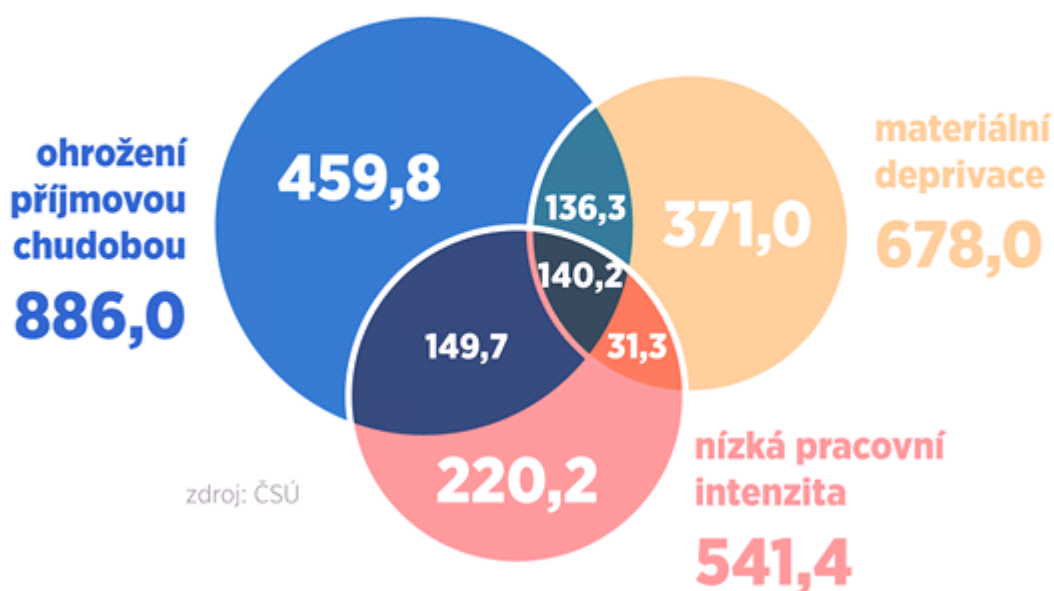
- oživit globální partnerství pro udržitelný rozvoj a posílit prostředky pro jeho uplatňování (OSN, 2015)

Chudobou v České republice je ohroženo 1,5 milionu lidí. Dle Českého statistického úřadu nemá z 140 200 lidí na dostatečné úrovni zajištěnou ani jednu ze tří složek, které ukazují špatné životní podmínky (dostatečný příjem, materiální vybavení, práci.).

Míra ohrožení chudoby se snížila z 9,6 % (2013) na 8,6 % (2014) (ČTK, 2014).

Tři dimenze sociálního vyloučení osob v roce 2013

(v tisících osob)

(ČTK, 2014)

5 Závěr

Tato bakalářská práce seznamuje čtenáře s chudobou, sociálním vyloučením a Laekenskými indikátory. Hlavním cílem bakalářské práce bylo popsat tuto problematiku.

První část mé bakalářské práce se týká sociálního vyloučení. Sociální exkluze je vyloučení jedinců, skupin ze sociálního i ekonomického života, což způsobuje nemožnost se podílet na právech, životních prostředcích a zdroji blahobytu, který má zbytek populace. Dále je popsáno rozdělení, koho se sociální vyloučení týká.

Druhá část se zabývá chudobou, co to je, jak se rozděluje. V kapitole jsou popsány koncepty chudoby, které jsou absolutní a relativní, přímé a nepřímé, objektivní a subjektivní, preskriptivní a konsensuální. Součástí tématu chudoby jsou i příčiny a důsledky. Ke konci kapitoly je popsáno měření chudoby a indexy chudoby.

Třetí část se týká Laekenských indikátorů. Indikátory slouží ke zjištění informací a také k jejich zhodnocení. To by mělo vést k řešení dané situace. Indikátory jsou neměnným celkem, který reflektuje objektivní odraz sociálních záměrů EU. Indikátory se rozdělují na primární, sekundární a ukazatele příjmové nerovnosti. Důležitou kapitolou je i jejich využitelnost.

V závěru celé práce uvádím aktualitu, která je z roku 2015 a týká se cílů udržitelného rozvoje. Tyto cíle by měly být naplněny do 15 let (2015 – 2030) a navazují na agendu Rozvojových cílů tisíciletí (MDGs). OSN například uvádí, že je důležité vymýtit chudobu ve všech jejích formách všude na světě, vymýtit hlad, dosáhnout potravinové bezpečnosti a zlepšení výživy, zajistit zdravý život a zvyšovat jeho kvalitu pro všechny v jakémkoli věku, zajistit rovný přístup k inkluzivnímu a kvalitnímu vzdělání a podporovat celoživotní vzdělávání pro všechny, dosáhnout genderové rovnosti a posílit postavení všech žen a dívek.

Tuto bakalářskou práci doporučuji studentům, kteří se budou o danou problematiku zajímat. Také může být přínosem pro neobornou veřejnost, protože obsahuje základní terminologii a odkazuje na další literaturu.

6 Seznam použitých zdrojů

1. COLLIER, Paul. *Miliarda nejchudších: proč se některým zemím nedaří a co s tím*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2009, 217 s. Moderní dějiny (Vyšehrad). ISBN 978-80-7429-010-7.
2. ČERMÁK, Josef (ed.). *Universum: všeobecná encyklopedie*. 4. díl. Vyd. 1. V Praze: Odeon, 2000. ISBN 80-207-1066-3.
3. ČTK. V Česku je ohroženo chudobou 1,5 milionu lidí. Jejich počet se snižuje. In: *Idnes.cz* [online]. 28.5.2014 [2016-18-4]. Dostupné z: http://ekonomika.idnes.cz/chudoba-a-socialni-vyloucení-v-cesku-d7b-/ekonomika.aspx?c=A140528_142525_ekonomika_spi
4. DUKOVÁ, I., M. DUKA a I. KOHOUTOVÁ, Sociální politika. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-3880-2.
5. DURDISOVÁ, Jaroslava. Sociální politika. Vyd. 2., přepracované. Praha: ASPI, 2002. ISBN 80-863-9533-2.
6. DUŠKOVÁ, Lenka a kol. *Encyklopedie rozvojových studií*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011. ISBN 978-80-244-2948-9.
7. EASTERLY, William Russell. *Břímě bílého muže: proč pomoc Západu třetímu světu selhává?*. Vyd. 1. Překlad Jaroslav Veis. Praha: Academia, 2010. XXI. století, sv. 7. ISBN 978-802-0017-765.
8. EHL, Martin et al. Mezinárodní finanční instituce. In: *Rozvojovka.cz* [online]. 2008 [cit. 2016-04-01]. Dostupné z: <http://www.rozvojovka.cz/mezinarodni-financni-institute>

9. ERNST, Christoph a Peter WAHL. *Krize a rozvojové země*. Praha: Pražský institut pro globální politiku – Glopolis, 2010.
10. EUROSTAT. *Income and living conditions (ilc)* [online] . 22. 5. 2015 [2016-31-3]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/ilc_esms.htm
11. EUROSTAT. *International Standard Classification of Education (ISCED)* ©2015 [online]. Dostupné z: [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/International_Standard_Classification_of_Education_\(ISCED\)](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/International_Standard_Classification_of_Education_(ISCED))
12. GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Vyd. 1. Praha: Argo, 1999. ISBN 80-720-3124-4.
13. Giniho koeficient. In *Středoevropské centrum a management*. [online]. ©2005-2012 [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://www.finance-management.cz/080vypisPojmu.php?IdPojPass=103>
14. INFORMAČNÍ CENTRUM OSN V PRAZE. Záběr. Rozvojové cíle MDGs [online]. UNIC Praha, © 2005 [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: <http://www2.osn.cz/zpravodajstvi/zaber/?i=205>
15. INFORMAČNÍ CENTRUM OSN V PRAZE. Zprávy. Skupina světové banky [online]. 29. června 2000 [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: <http://www2.osn.cz/zpravodajstvi/zpravy/zprava.php?id=698>
16. KREBS, Vojtěch a kol. *Sociální politika*. 4. aktualizované vyd. Praha: Aspi nakladatelství, 2007. ISBN 80-7357-276-1.
17. LAPÁČEK, Michal. *Ekvivalenční stupnice a příjmová nerovnost*. [online]. 2007 [2016-2018-4]. Dostupné z: <http://nf.vse.cz/download/veda/workshops/inequality.pdf>

18. LEVITAS, Ruth. 2000. "What is Social Exclusion? In *Breadline Europe: The Measurement of Poverty*, eds. by David Gordon and Peter Townsend. Bristol: The Policy Press.
19. MAREŠ, Petr. *Faktory sociálního vyloučení* [online]. Praha 2006 [2016-01-02]. Dostupné z: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_193.pdf
20. MAREŠ, Petr. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. ISBN 80-85850-61-3.
21. MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2003, 287 s. ISBN 80-717-8549-0.
22. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Pomoc v hmotné nouzi 2015*. [online]. MPSV 2015 [2016-21-2] Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/5>
23. NOVOTNÝ, Filip. *Indikátory chudoby a sociální vyloučení* („Laekenské indikátory“). Bakalářská práce. Karlova univerzita. Filosofická fakulta. [online]. Praha 2009a [2016-04-04]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/77428/>
24. NOVOTNÝ, Filip. *Indikátory chudoby a sociální vyloučení* („Laekenské indikátory“). Bakalářská práce. Karlova univerzita. Filosofická fakulta. [online]. Praha 2009b [2016-04-04]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/77428/>
25. ORGANIZACE SPOJENÝCH NÁRODŮ. *Cíle udržitelného rozvoje (SDGs) 2015 – 2030*. In: OSN.cz [online]. 2015 [cit. 2016-20-03]. Dostupné z: <http://www.osn.cz/osn/hlavni-temata/cile-udrzitelneho-rozvoje-sdgs-2015-2030/>
26. SILNÝ, Jiří. *Jak se měří rozvoj*. In: TOŽIČKA, Tomáš a kol. *Občanská odpovědnost ve světle globální chudoby*. Praha: Educon, 2011. s. 14-17. ISBN 978-80-260-0352-6.

27. SLANÝ, Martin. *Subsaharská Afrika v pasti zaostalosti?* In: Rozvojové země. Potřebují pomoc nebo volné trhy? Sborník textů č. 75/2008. Praha: CEP - centrum pro ekonomiku a politiku, 2009. s. 1-45. ISBN 978-80-87806-58-6.
28. SYROVÁTKA, Miroslav. Jak (ne)měřit kvalitu života. Kritické pohledy na index lidského rozvoje. *Mezinárodní vztahy* [online]. 2008, č. 1, s. 9 - 37 [cit. 2016-03-23]. ISSN 0323-1844. Dostupné z: <https://mv.iir.cz/article/view/286>
29. THE POVERTY SITE. *European Union (Laeken) indicators*. [online]. 2008 [cit. 2016-4-17] Dostupné z: <http://www.poverty.org.uk/summary/eu.htm>
30. TOMANOVÁ, Veronika. *Chudoba jako sociologický problém*. Bakalářská práce. Univerzita Pardubice. Filozofická fakulta. [online]. Pardubice. 2009 [2016-04-04] Dostupné z: https://dk.upce.cz/bitstream/handle/10195/35403/TomanovaV_Chudobajakosociologicky_JS_2009.pdf?sequence=1&isAllowed=y
31. TOMEŠ, Igor. *Sociální politika, teorie a mezinárodní zkušenost*. 2 Vyd. Praha: Socioklub, 2001. ISBN 80-86484-00-9.
32. URBAN, Luděk. Lisabonská strategie. In: *Euroskop.cz* [online]. [2016-04-04]. Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/8742/sekce/lisabonska-strategie/>
33. VEČERNÍK, Jiří. Subjektivní indikátory a rozsah chudoby v České republice: změny v období 1991 – 1994 a mezinárodní srovnání. In: MAREŠ, Petr. *O chudobě v české a slovenské společnosti*. Brno: Masarykova univerzita, 1995.
34. VLAČUHA, Róbert. a Yvona. KOVÁČOVÁ, 2015. *EU SILC 2014 Indikátory chudoby a sociálneho vylúčenia* [online]. Óktober 2015 [cit. 2016-04-19]. ISBN 978-80-8121-380-9. Dostupné z: <https://slovak.statistics.sk/wps/portal/c1a556e9-39dd-4031-8c00-1c884df4df77!/ut/p/b1/hZDZkqIwFIafxQewSUAWLyNRICyyJIDcWOCCgIBt>

oxievp2pvu2Zc_Wfqq_qX4RMSIWsy59VmQ9V3-XXP3-
m7APV0lYriABQZQwswNBgREsIFkBIhBQs9lEN7lubNz0_6n6MU4vy23by0
DBdd1DXLx7_6lzaTFu

35. VOLFOVÁ, Andrea. Chudoba v globalizovaném světě. In: *Společný svět: příručka globálního rozvojového vzdělávání*. Praha: Člověk v tísni, společnost při ČT, o. p. s., 2004. s. 111- 121. ISBN 80-903510-0-X.
36. World Health Organization. Poverty Reduction Strategy Paper (PRSP) [online]. © WHO 2015 [cit. 2015-06-21]. Dostupné z: <http://www.who.int/trade/glossary/story075/en/>
37. *Zpráva Social Watch 2009: lidé na prvním místě: [jediná cesta ze současné ekologické a ekonomické krize je investovat do lidí: průběžná zpráva o globálním vývoji v oblasti vymýcení chudoby a genderové spravedlnosti*. Editor TOŽIČKA, Tomáš. Praha: Ekumenická akademie Praha, [2010]. ISBN 978-80-904405-2-4.
38. *Zpráva Social Watch 2010: po pádu: [čas na změnu: průběžná zpráva o globálním vývoji v oblasti vymýcení chudoby a genderové spravedlnosti*. Editor TOŽIČKA, Tomáš a Pavel TRKAL. Praha: Ekumenická akademie Praha, 2010, ISBN 978-80-904405-4-8.